

Waarom ik ben wie ik ben

Leven in Zuid-Afrika tijdens de apartheid

Marcello Pacenti is eigenaar van BMS-Travellers. Hij groeide op in de blanke wijk Constantia tijdens de apartheid. Zoals hij nu zegt leefde het gezin Pacenti in een blanke bubbel. Mijn vraag was: hoe zag het leven in Zuid-Afrika er uit in de tijd die Mandela doorbracht in gevangenschap. Zijn moeder was daarin zijn morele kompas.

Waar komt dat accent vandaan? Dat is de vraag die als eerste bij je opkomt als je Marcello Pacenti ontmoet. Italiaanse naam, wonend in Wilnis, Afrika expert. Onderzoekende ogen achter glinsterende brillenglazen. Hartelijkheid met een vleugje bravoure. Dat accent ... Aha, Zuid-Afrika. Marcello Pacenti is een kind van Zuid-Afrika. Opgegroei in de blanke en super welvarende wijk Constantia, in de tijd van de apartheid, in de tijd dat Nelson Mandela onzichtbaar was op Robbeneiland.

Ik vraag Marcello om me mee te nemen naar dat Kaapstad van toen.

'Kaapstad was destijds progressief. Er leefden veel blanke jongeren die van de apartheid af wilden. Grappig om te zien is dat Kaapstad nu de stad is die nog rijke apartheid in stand houdt. En Johannesburg is de stad waar Zuid-Afrika haar echte gezicht laat zien.'

Maar destijds?

'We leefden in Kaapstad in een blanke roes. Het was een mooie samenleving, ons huis had geen hekken, de deuren waren altijd open. Auto's gingen niet op slot. Alles kon, zolang je geen kritiek had op de regering. Of je was *met* het systeem of *onopvallend tegen* het systeem. Natuurlijk waren er schrijvers en journalisten, waren er organisaties die zich verzetten. Als de regering daar lucht van kreeg werd je afgeluisterd. Als ze een reden hadden om je te grazen te nemen, gebeurde dat. Hun methodes waren identiek aan de methoden van de nazi's. Zo heftig was het. Het zou me niet verbazen als er werkelijk nazi's bij betrokken waren. Nazaten van de Tweede Wereldoorlog. Duitsers, destijds gevlucht om hun straffen te ontlopen. Het kan. Ik ben zelf een keer opgepakt door de politie, werd aan een houten tafeltje gezet. Daarop stond een lamp die in mijn ogen scheen waardoor het gezicht van degene die me ondervroeg onzichtbaar bleef. 72 uur achter elkaar ben ik verhoord. Ik was sterk genoeg om niet te breken. Ik had ook niet iets om te breken. Toen ze me lieten gaan, ik spreek 1984, heb ik meteen het land verlaten. De boodschap die ik mee kreeg: 'kom nooit meer terug.' Ik kwam terug in 1991, toen de apartheid was afgeschaft.'

Hoe werd de apartheid voor jou zichtbaar?

'Mijn vader was een van de grote 'neuzen' van de wereld. In het laboratorium maakte hij de geuren en in zijn fabriek zorgde hij voor de verpakkingen van parfums. Hij behandelde zijn zwarte

personeel heel goed. Ze kregen een goed salaris, vakantiegeld, pensioen, ziekteverzekering, spaarpotje, enzovoorts. Hij regelde bussen waarmee ze van huis naar de fabriek en terug werden gebracht. Hij zei altijd dat een werknemer een werknemer is, ongeacht de kleur. Dat viel niet goed bij andere bedrijven en resulteerde in razzia's van de politie, minstens eenmaal per maand. Ik ging, met goedkeuring van mijn ouders, veel met onze werknemers om. De situaties en excuses die je ziet in de film *Black Butterflies*, dat was ik. Zo zag mijn leven er ook uit. Mijn vader had ook illegalen in dienst, vluchtelingen. Als ze wilden werken, wilde hij ze helpen. Hij had de werkruimten zo ingedeeld dat het personeel bij een inval kon vluchten via de rivierbedding. De werkelijkheid van de dag was dat er veel mensen verdwenen. Ook mensen van ons. Die zag je nooit meer terug.'

Waar bleven ze? Was het net als in Argentinië dat ze echt verdwenen?

'Nee, het ging heel openlijk. Ze werden opgepakt en de familie kreeg te horen dat hij zelfmoord had gepleegd, of vermoord was door medegevangenen. De politie hoefde niet te liegen, ze stonden aan de goede kant van de wet.'

Beschrijf de Marcello die in een dergelijke wereld leeft.

'Ik heb de extremen van Zuid-Afrika meegemaakt. Ik had lang haar en zat op de Constantia Waldorf School, gebaseerd op de leer van Rudolf Steiner, waar leraren uit de hele wereld les gaven. Daarmee kwamen er andere zienswijzen binnen. Wij werden niet gehersenspoeld. Want net zoals in nazi-Duitsland werden blanke Afrikanen gehersenspoeld door de regering over de voordelen van de apartheid. Ik was een jongen die geen grenzen kende. Op mijn veertiende reed ik al rond in een auto. Ik kwam overal en leefde echt in een blanke, bevoorrechte bubbel. Omdat mijn ouders geen vat op mij kregen werd ik vervolgens naar een strenge 'regimentschool' gestuurd in Villiersdorp. Je werd er gedruild als in het leger. Daar kon ik letterlijk zien hoe de Zuid-Afrikanen werden opgevoed. Je leerde er dat Mandela een crimineel was. Dat blanken superieur zijn. Dat het communisme slecht is. We zamelden kleren in voor 'onze broeders' die de grenzen moesten bewaken tegen 'het rode gevaar'. Iedereen werd gehersenspoeld.'

Het systeem zou je op het rechte pad brengen.

'Het lukte ook daar niet mij in het gareel te krijgen. Mijn ouders werden meerdere malen op het matje geroepen, maar vooral

mijn moeder zag al snel het foute van deze opleiding. Zij en mijn vader kwamen allebei uit Europa, hadden de Tweede Wereldoorlog daar meegemaakt. Ik was er zo ongelukkig dat zij me naar een andere school hebben gestuurd, een met een kerkelijke inslag. Een totaal andere regime, met minder welvarende blanken. Daar was vrijheid van mening en er werd gepredikt dat zwarten net zoveel recht van leven hadden. Eigenlijk tegen de regels van de overheid. Na school moest je in het leger. Ik heb dat weten te voorkomen. Veel vrienden van mij die wel gegaan zijn, kwamen er slecht uit. Posttraumatische stressstoornis, zeker.'

Dat je niet in het leger ging, wat vonden je ouders daarvan?

'Mijn ouders waren al in 1977 vertrokken. Niet uit vrije wil.'

Waarom gingen zij weg?

Stilte.

'Ze voelden zich niet meer veilig. Er is op hen geschoten. Een kogel in de band en een kogel in de auto deur. We zijn toen met z'n allen zo snel mogelijk vertrokken. Halsoverkop. Dat vond ik niet prettig, ik was het er ook niet mee eens. Maar ik wist niets van die overval.'

En toen was je ineens in Nederland. Waar men Zuid-Afrika boycotte en Mandela vereerde, hoewel we hem niet kenden.

'Ik vond wel dat ze hier wat ongenueanceerd dachten over Zuid-Afrika. Ik was trots op mijn land, ik was dus tóch een beetje gehersenspoeld. Pas toen ik weer terugging, in 1981, hebben mijn

ouders me verteld waarom we gevlucht waren naar Nederland.'

En eigenwijs als je was, ging je terug.

'Ja, mijn leven in Zuid-Afrika was bijna zorgeloos. Na zeven maanden besloot ik op reis te gaan, naar Botswana in eerste instantie. Ik wilde onderzoeken of Afrika wel echt zo gevaarlijk was. Onderweg maakte ik veel vrienden, bijvoorbeeld een familie waar ik op de farm werkte waar geheime bijeenkomsten waren van het ANC. De reis duurde langer dan ik dacht, na Botswana ging ik naar Zimbabwe en Tanzania. Vervolgens ben ik teruggegaan naar Nederland; ik had een missie om mensen te vertellen wat Zuid-Afrika was, wat Afrika was. De complexiteit van het land en het continent.'

Maar Afrika bleef trekken?

'Ja, ik bleef het gevoel houden dat blank Zuid-Afrika was gehersenspoeld door de apartheid-ideologie en Nederland door de wens alles af te keuren wat riekte naar discriminatie, zonder kennis van de verschillende culturen en tradities. Na het afschaffen van de apartheid dacht men ook dat je gewoon een knop kon omzetten, maar dat kan niet. Dat vraagt tijd. Met de kennis van nu had men er wellicht beter aan gedaan de overgang wat geleidelijker te maken. Toen heb ik weer reis gemaakt, nu van Nederland naar Zuid-Afrika. Over land. Tijdens de reis schreef ik voor het lokale sufferdje, de *Vechtstreek*, over mijn ervaringen onderweg. En ik beantwoordde vragen; die konden lezers mij stellen via post restante. Ik kreeg »

soms postzakken vol met brieven uit Nederland. Er was een enorme nieuwsgierigheid naar dat ongrijpbare Afrikaanse continent.'

En zo kwam je weer terug in Zuid-Afrika.

'Ja, een hoop ervaringen rijker en ik stond steviger in mijn schoenen. Ik had bewijs voor mezelf wat goed en slecht was – wat links en rechts was, enzovoorts. Het was 1984 en ik vierde kerst in Hillbrow, ooit dé blanke wijk in Johannesburg. Nu zag ik de verharding tussen blank en zwart. Nu viel het me op hoe groot de verschillen waren. Op oudjaarsavond zaten we met een groep jongeren, zwart en blank bij het Olympic Hotel, op de grens van de wijk. Iets verderop waren motorgangs onrust aan het stoken. Er kwam een politiebusje aan rijden en agenten sommeerden ons om ons te verspreiden. Eerst die motorboys aanpakken, zei ik. "Wie bent u?" vroeg een agent. Dutch press, zei ik overmoedig. Ik zat meteen in het politiebusje – hup. Opgesloten.'

Niet een heel slim antwoord.

'Nee, ik reisde destijds met een los visum, je wilde geen Zuid-Afrikaanse stempels in je paspoort hebben. Dat lag echter op mijn hotelkamer. "Waar in Zuid-Afrika heb je op school gezeten?" vroegen ze. Heb ik niet, loog ik. Ik heb in Europa op school gezeten. Maar ze geloofden me niet, dachten dat ik een spion was, illegaal in Zuid-Afrika. En daar ging ik. Enkeltje Nederland. Het was heftig in die tijd. Voor mijn gevoel is de gewelddadige dood van Steve Biko [hij werd tijdens een politieverhoor zo zwaar gemarteld dat hij overleed, red.] de aanleiding geweest voor de omslag. Voor de nationale en internationale verontwaardiging en werd de weg van geweld gekozen. Dankzij de (blanke) journalist Donald Woods is het verhaal de wereld over gegaan. Hij schreef er twee boeken over: *Biko* en *Asking for trouble*. Om de boeken gepubliceerd te krijgen moest hij naar Europa vluchten. John Briley bewerkte ze tot de film *Cry Freedom*. Langzaam groeide het protest in de wereld. Met songs over Biko, het Free Nelson Mandela concert, op 11 juni 1988 in het Londense Wembley Stadium. De wereld wist van Nelson Mandela en van de harde politieke lijn die door de Zuid-Afrikaanse regering gevoerd werd. Het land werd steeds meer in het nauw gedreven. Nederland was belangrijk in dat protest. Maar de boycotmaatregelen werden fors omzeild door vele landen en de pers kon situaties ook enorm uit proportie trekken. Dan werd gezegd dat het land in brand stond en werd er met acht camera's een opstand bij één school gefilmd.'

Hoe kon het zo misgaan?

'Om te beginnen met het idee van de blanke soevereiniteit natuurlijk. Het besluit zwarten geen onderwijs te geven, zodat je ze makkelijker kunt manipuleren. Hou ze dom, dan blijven wij als blanken superieur. De apartheid, zoals die door Malan en Verwoerd – ja beiden met Nederlandse wortels: Malan heeft in Utrecht gestudeerd en Verwoerd is in Amsterdam geboren – werd gepredikt tot wet maken, dat heeft alles verergerd. Daarvoor was er sociale segregatie. Er zaten ook vreemde gedachtenkronkels in: Een Chinees was classified non white, een Japanner daarentegen was een white. Maar zoals gezegd: wij blanken leefden tot de opstand in Soweto in 1976 in een roes. Je wilde vasthouden aan je bevoorrechte luxe leven. Dan ga je rare dingen doen en vreemde

wetgeving invoeren. Wat ik op school leerde over de apartheid was niet de waarheid. Het boek van Marq de Villiers, *White Tribe Dreaming* (1987) geeft een mooi beeld hoe geleidelijk de segregatie is ontstaan.'

Wat is de grote verandering geweest toen Mandela vrijkwam en de apartheid werd opgeheven?

'Het toerisme is heel goed geweest. Het brak Zuid-Afrika open. Toerisme was een grote schakel in het weghalen van verschillen. Iedereen kon meedoen, van welke kleur dan ook. Maar de grootste beweging in positieve zin was in 2010 het WK Voetbal. Er moesten stadions gebouwd worden, wegen aangelegd. Er was werkgelegenheid. Daarna heb je een nieuwe zwarte middenstand gekregen. Ik hamer op twee dingen: onderwijs en zelf doen. Ik neem Soweto vaak als voorbeeld. Er is daar een gedeelte waar welgestelde zwarten wonen. Hun idee is: als wij met ons geld niet hier komen wonen, komen anderen nooit uit de modder. Ze motiveren elkaar om hun leefsituatie te verbeteren.'

Educatie dus.

'Ik ben van mening dat als alle Afrikaanse landen voor één keer afspraken met elkaar zouden kunnen maken, Afrika het sterkste continent van de wereld is. Tachtig procent van de grondstoffen die wij nodig hebben, komt er vandaan. Dus hadden en hebben de wereldmachten er alle belang bij om onrust te verspreiden onder de blanken, om de landen te verzwakken. Dus ja, educatie op elk niveau. Als je wilt boeren, moet je het wel eerst leren. Je ziet dat veel jongeren een andere samenleving willen. De blanken zullen eraan moeten wennen en erin meegaan. Zuid-Afrika is echter een complexe samenleving die zich lastig laat sturen. Gooi je het roer naar links, dan wordt het water rechts troebel. Ik ben nog altijd bang voor manipulatie van de bevolking via social media, voor fake news en verholde propaganda. Ik vraag me bij alles af: Is het de waarheid die ik zie en lees? De waarheid heeft kennelijk vele kleuren. Daar zouden ze les in moeten geven op middelbare scholen. Kinderen leren onderscheid te maken.'

Dat heeft je moeder jou geleerd?

'Dat is het grote cadeau van mijn moeder. Ze was zeer vooruitstrevend, las heel veel. Was bezig met het juiste te vinden. En heeft ons daarin opgevoed. "Wat zie je? Wat geloof je?" Ze leerde ons dat iemand die autoriteit heeft niet altijd gelijk heeft. "Een uniform heeft niet altijd gelijk. Vaak niet. Denk daar aan. Zoek je eigen waarheid. Probeer van buitenaf naar binnen te kijken. Waar sta jij in het verhaal. Wat is de consequentie van jouw beslissing?" Dat werd ons ingeprent door onze moeder. Daarom sta ik zo sterk in mijn schoenen. Als ik denk dat dit het rechte pad is dan bewandel ik dat pad.'

Bij dat pad hoort een enorm gevoel voor rechtvaardigheid.

'Dat klopt, daarom – vanwege het thema van deze OOG, een ode aan de nalatenschap van Nelson Mandela – wil ik in dit nummer mijn verhaal doen. Bij mijn verhaal hoort de realisatie dat wij in de toeristenindustrie allemaal verdienen aan Zuid-Afrika. Maar we moeten kijken naar de toekomst. Wat is onze nalatenschap aan Zuid-Afrika? Ik heb de eer gehad Christo Brand, de bewaker van Nelson Mandela te leren kennen toen hij in Nederland was

voor OOG VOOR AFRIKA. Inmiddels heb ik ook Andrew Russell ontmoet, die ervoor zorgt dat de boodschap van Mandela door Christo over de hele wereld verteld wordt. Samen ondersteunen zij de stichting Sport4Kids, www.sport4kids.org.za. De toekomst van Zuid-Afrika, en van ons allemaal, dat zijn de kinderen. In Europa bieden we onderwijs voor iedereen, wat is de tekortkoming van Zuid-Afrika? Scholing. We moeten kinderen scholen. We moeten vrouwen scholen.'

Het credo van Nelson Mandela.

'Nelson Mandela heeft de natie bijeen gebracht, samengesmolten door een visie te hebben. Educatie. Hij zei: *'Give the children education, give them sport, pleasure, something to hold on to, for their future.'* Een beter leven voor de kinderen in Zuid-Afrika door een stichting als die van Christo en Andrew te steunen, dat is mijn nalatenschap aan de wereld. Daarom wil ik mijn klanten die naar Zuid-Afrika gaan laten kennismaken met Christo, en via hem met

de nalatenschap van Nelson Mandela. Christo Brand is voor mij een levend boek, een eerste en enige druk, waarbij ik het als een voorrecht zie dat boek, die kennis tot mij te mogen nemen. En daarna wil ik het delen, omdat het zo bijzonder is. Christo kent het hele leven van Mandela als geen ander. Als je één minuut, één uur, één dag met hem kunt beleven, des te beter begrijp je het verleden, het heden en de toekomst van Zuid-Afrika. Zo'n man die drie regimes heeft meegemaakt en ook de hoop voor de toekomst bij de kinderen legt, dat is voor mij de hoop voor Zuid-Afrika. Christo is de enige nog levende spreekbuis van Mandela, zoals ik het noem de tweede viool omdat Mandela er zelf niet meer is.'

Je moeder had postuum nog een verrassing voor je.

'Ja, vanaf haar veertiende heeft ze een dagboek bijgehouden waarin ze werkelijk alles noteerde. Na haar dood, op 5 december 2013, zochten mijn broer en ik naar foto's voor de begrafenis, niet wetende dat diezelfde dag Mandela was overleden. Er viel een brief van Nelson Mandela tussen de foto's uit, waarin hij haar bedankte voor de steun. Ik wist niet dat zij contact met hem had. Van haar beste vriendin in Zuid-Afrika hoorden we dat ze inderdaad een briefwisseling met hem had tijdens zijn gevangenschap. Nu moet ik gaan uitzoeken waaruit dat geheime stukje van het leven van mijn moeder bestaat. Wat ik wel weet is dat Nelson Mandela en mama Pacenti nu in de hemel zijn waar zij hem vast de oren van het hoofd kletst.' 🐾